

AKTUÁLNE TRENDY V GLOBÁLNEJ TELEVÍZNEJ SERIÁLOVEJ TVORBE A ICH VPLYV NA LOKÁLNU SLOVENSKÚ SCÉNU (rozhľady)

DIANA STARINSKÁ KACAROVÁ

Spoločensko-politické zmeny po roku 1989 výrazne prekreslili slovenskú mediálnu mapu a priniesli hľadanie novej identity pôvodnej televíznej seriálovej tvorby. Tá sa síce zbavila straníckej úlohy vychovávať socialistického človeka, ale zároveň sa musela redefinovať, vymedziť voči tlaku „západnej komercie“, a obstáť v novej, dovtedy neznámej disciplíne: v súťaži o diváka a jeho lojalitu, o diváka, na ktorého mala predtým takmer výsostný monopol.

Začiatok nového milénia charakterizuje stagnácia pôvodnej seriálovej tvorby, vznik komerčných televízií, razantný prienik akvizícií – zahraničných televíznych seriálov a tým aj nových rozprávačských postupov, s ktorými sa slovenská divácka obec, zvyknutá na televízne pondelky, či seriály Jaroslava Dietla, dovtedy stretávala len ojedinele, alebo vôbec. Diváci sa prvý raz dostávajú do kontaktu s niektorými (pre slovenského diváka) novými televíznymi žánrami: soap opera („nekonečný“ denný seriál, zameraný na rodinné a vzťahové drámy), telenovela (uzavretý romantický seriál, ktorého typickou esenciou je melodráma, prekvapujúce zvraty a happy end), žáner situačnej komédie – sitkomu a žáner procedurálneho dramatického seriálu (z nemocničného či policajného prostredia).

Seriály tohto razenia už nemajú diváka vychovávať, neplnia spoločenskú objednávku, ich primárnym cieľom je komerčný úspech pre vysielateľa či producerský subjekt. Nie sú ani svojbytným autorským dielom (za týmito seriálmi stoja väčšie autorské tímy), charakterizuje ich silná orientácia na udržanie si diváka a čo najväčší počet epizód (až cez 100 dielov). Tento typ seriálov sa riadi presnými štruktúrami a pravidlami svojho žánru, ktoré formovalo predovšetkým rytmické prerušovanie príbehu reklamou.

Úlohou autorov je rozprávať príbehy tak, aby divák mal záujem sa vrátiť po komerčnej prestávke a aby jednotlivé konce epizód a sezón prinášali intenzívny zvrät alebo návnadu (twist, cliffhanger), ktoré donútia diváka odsledovať aj pokračovanie. Ďalšou úlohou autorov je nastaviť seriál tak, aby hlavná zápleтка (story engine) generovala čo najväčší počet dielov a zároveň udržala tému seriálu kompaktnú (central dramatic question). To sú metódy, desaťročia cizelované, ktoré pochádzajú z vysoko súťaživého komerčného prostredia, kde má divák na výber z veľkého množstva programov.

Začiatkom milénia to vyzeralo, že slovenská autorská obec nedokáže na tento nápor reagovať. Vznikol mýtus, že slovenskí tvorcovia nie sú a ani nikdy nebudú schopní zaujať slovenské obecnstvo a konkurovať seriálom zo zahraničia. V nasledujúcich rokoch však prišlo k obratu, ktorý asi málokto čakal. Vzniklo veľké množstvo lokálnych verzíí týchto populárnych televíznych programov, ktoré dokázali slovenské obecnstvo zaujať ešte viac ako akvizičné zahraničné tituly.

NOVÝ ZAČIATOK

Rozmach televíznej pôvodnej seriálovej tvorby sa datuje do rokov 2004 – 2005, kedy vzniklo v prostredí súkromných televízií niekoľko úspešných seriálov, t. j. diváckych hitov, ktoré aplikovali žánrové postupy na lokálny obsah (seriál *Susedia* ako lokálna hybridná forma skeč show a sitkomu), „nemocničný seriál“ *Ordinácia v ružovej záhrade* (2007 – 2012), kriminálny seriál *Mesto tieňov* (2008 – 2012), neskôr denný seriál *Panelák* (2008 – 2017). Takto žánrové rozprávačské

postupy postupne presakovali aj do slovenskej pôvodnej tvorby, miešali sa (niekedy viac, niekedy menej úspešne) s lokálnym obsahom a vytvárali slovenské verzie svojich „západných“ predobrazov. Autorské písanie, i očakávania slovenskej diváckej obce, ktorá medzitým privykla zahraničným akvizíciám, a svetové trendy sa postupne vyladovali.

V čase, keď robili slovenskí tvorcovia prvé úspešné pokusy s pôvodnými seriálmi, postupná premena lineárnej analógovej televízie, globálny úspech káblovej televízie HBO a nástup streamovacích VOD – video on demand služieb (Netflix, neskôr HBO MAX, Amazon Prime a Disney+), vytvorili pôdu na ďalší kvalitatívny odskok – a z USA postupne do sveta preniká High quality TV (HQTV), teda zdanlivý oxymoron – seriál pre náročného diváka.

HIGH QUALITY TV

Nové HQTV už nie je tradičným televíznym seriálom, závislým od programových slotov, ale plnohodnotným príbehom na pokračovanie, s komplexnými postavami, a pre globálne publikum, kde si divák slobodne vyberá z ponuky a sleduje seriál vlastným tempom, napr. aj formou tzv. binge watchingu, t. j. sledovania množstva častí seriálu v nepretržitom slede. Na povrchu je HQTV od tradičnej televíznej tvorby jasne rozlíšiteľná svojimi vyššími produkčnými nákladmi – opulentná výprava, filmový jazyk, upustenie od televíznej záberovej technológie. Ale nafúknutie finančných investícií je len jedným znakom HQTV, pod formálne atraktívnym obalom sa nachádzajú ďalšie významné vnútorné zmeny.

Najnovšie trendy v storytellingu (metóde rozprávania príbehov) sa snažia doslova rozparcelovať telo seriálového príbehu a podrobiť ho kontrole, s cieľom zhutniť príbeh, zrýchliť ho a zdramatizovať, absolútne dosiahnuť kontrolu nad divákom, zefektívniť dej seriálu po časovej osi (horizontálne), ako aj naplniť a zahustiť obsah (vertikálne), teda v ponore do príbehu, psychológie aj v práci s témou. Cieľom je vytvoriť komplexné postavy so silným vnútorným konfliktom a originálny fikčný svet.

Tieto nové rozprávačské postupy, samozrejme, stále vyrastajú z kostry aristotelovskej teórie drámy a nadväzujúcej trojaktovej štruktúry, ale prinášajú do seriálovej tvorby aj ďalšie mechanizmy, ktoré sa doteraz používali predovšetkým v kinematografii, výnimkou nie je ani aplikovanie postmoderných techník: priznanie hry, irónia, miešanie vysokého a nízkeho, intertextualita.

TRANSFORMAČNÝ OBLÚK, NOVÉ TÉMY A ŽÁNROVÝ MIX

V HQTV už v epicentre záujmu nestojí rýchly, zamotaný dramatický dej (plotting) ustupuje epizodická výstavba procedurálnych seriálov, krátke vedľajšie príbehy, ktoré začínajú a končia v jednom diele (tzv. PLOT – B, teda „pacientske prípady“), a do popredia sa dostávajú charaktery, ich vnútorný konflikt, dramatická otázka seriálu. Jeden z najdôležitejších rozdielov medzi súčasnými trendami a tradičnou seriálovou tvorbou je odklon od anachronického lipnutia na „prostredí“, teda na aréne – hracej ploche deja. Upúšťa sa tiež od štruktúry „soap opery“ („vianočkovité“ prepletanie linky dramatickej, romantickej a komediálnej), tiež ustupuje epizodická štruktúra seriálov, kde hlavná postava (často skupina hrdinov – ensemble) tvorí viac menej mechanické prepojenie jednotlivých uzavretých epizód v rámci vonkajšieho dramatického deja (plot driven stories). V ostatných rokoch si seriál privlastňuje štruktúru známu skôr z filmových diel, teda sa koncentruje na vývoj – prerod postavy, na charakterový oblúk, niekedy nazývaný aj transformačný most postavy. Napríklad protagonistu HQ kriminálneho seriálu už nevyšetruje len sériu zločinov, rovnako podstatný je aj psychologický prerod protagonistu a jeho kontaminácia s páchatelom – antagonistom, cez celé telo seriálu.

Tradičný seriál prinášal diváckej obci aj tradičné otázky: čo je to priateľstvo, čo je to rodina? Nové HQ seriály sa púšťajú do skúmania sofistikovanejších tém: morálka, identita, pamäť, hranice ľudskosti. Do popredia sa dostáva fabula so šokujúcimi, temnými, dokonca kontroverznými motívmi, sociálna kritika, ale aj paródia, irónia a hra, teda motívy a postupy, ktoré predtým v komerčnom prostredí neboli obvyklé.

Ďalším významný posunom je výrazný mix naoko nezlučiteľných žánrov a vytváranie, niekedy až šokujúcich, žánrových hybridov. Seriálové žánre staršieho typu sú čisté: telenovela, soap opera, sitkom, detektívka, vzťahová dráma, procedurálny seriál. HQTV prináša zrod nových žánrových hybridov. Tradičná dráma nemocničného procedurálneho seriálu sa zrazu mieša s romantickou komédiou (*Klinika Grace*, 2005 – 2023, orig. *Grey's Anatomy*), krimi s južanskou gotikou a psychologickou drámou (2014 – 2023, *Temný prípad*, orig. *True Detective*). Komedialným seriálom *Ted Lasso* (2021) prestupuje niekoľko tonalít – od svetlej sitkomovej, cez športový príbeh úspechu, až po temnejšiu štúdiu psychických problémov hlavného hrdinu. Ojedinelé nie sú ani konceptuálne diela s výraznou, až šokujúcou premisou (high concept), ako napr. *Westworld* (2016 – 2022), dystópia a western v bludisku rôznych časových rovín, v seriáli *Sklenená izba* (2019, orig. *The Affair*) sa jeden a ten istý dej rozpráva z dvoch rôznych uhlov pohľadu a príbeh sa vytvára napätím medzi dvoma nedôveryhodnými rozprávačmi, rôznymi verziami spomienok, kde autor seriálu otvorene priznáva, že objektívna realita nejestvuje.

Zaujímavým príspevkom sú aj nové neopozierané tonality, predovšetkým ironické módy: surreálna blasfémia *Mladý pápež* (2016, orig. *Young Pope*), antihistorické satirické drámy (*Veľká, Bridgertonovi*) alebo dokumentaristické (takmer až antropologické) skúmanie ekosystému mileniálov s prvkami erotického filmu aj sociálnej drámy (*Obyčajná láska, Eufória*).

Žiadúce, u divákov aj kritikov, teda už nie sú generické (low concept) premisy, ale, naopak, vysoko príznakové. Streamingové služby umožnili autorom vytvárať nové bizarné fikčné svety a priniesli autorom aj ďalšie výhody: oslobodenie sa od otrockého preberania tradičných čistých žánrov, slobodnejšia práca s minútážou – seriály VOD nenasledujú tradičné minútáže televíznych slotov, epizóda trvá tak dlho, koľko príbeh vyžaduje (nie je výnimkou, že jedna epizóda má 45 minút, ďalšia 25 minút alebo dokonca 90 minút) – a možnosť otvoriť príbehové spracovanie filmovému jazyku a priniesť nové témy.

LOKÁLNI TVORCOVIA

HQTV preniká do lokálnej televíznej tvorby len postupne. Pre väčšinového slovenského diváka sú stále najpríťažlivejšie čisté žánre, tak ako ich pozná z 90. rokov 20. storočia. Slovenská autorská obec sa už postupne zoznamuje s postupmi HQTV a snaží sa ich aplikovať a realizovať aj v našom prostredí.

Najúspešnejšie príklady z nášho regiónu pochádzajú z dielne HBO Central Europe, (miniséria *Horiaci ker*, kriminálny seriál *Pustatina*, 2016), alebo Českej televízie (*Podezření*, 2022), v slovenskom prostredí nájdeme pokusy so žánrovou kolážou, napr. v historickej komediálnej detektívke *1890* (2017, TV JOJ). Za zmienku stojí aj epické historické fantasy *Slovania* (TV JOJ), ktoré malo ambície priniesť aj prepracované charaktery a psychologické oblúky postáv. Tieto diela sa zatiaľ nestretli s väčšou odozvou u diváckej ani u kritickej obce, ale práve takéto odvážne pokusy sú veľmi potrebné a užitočné pre celý televízny ekosystém. Samozrejme, ako hovorí klasik, budúcnosť je už tu, len nie je rovnomerne distribuovaná, aktuálne sa najnovšie trendy tvoria predovšetkým v USA, Veľkej Británii a v Škandinávii. Na globálnom trhu sa podarilo presadiť napríklad aj seriály z Južnej Kórey (*Hra na oliheň*, 2021, orig. *Squid Game*), tvorbe izraelského autora Hagai Leviho (*Terapia*, 2010, orig. *In Treatment*), ktorý zaznamenal desiatky lokálnych úspešných adaptácií.

Aj slovenské pôvodné seriály boli úspešne adaptované na zahraničnom trhu (*Horná dolná* v Maďarsku, *Búrlivé víno* v Slovinsku), tvorcovia z regiónu strednej Európy sa snažia reagovať na najnovšie trendy v seriálovom spracovaní, ale na razantnejší prienik a úspech pôvodného HQ seriálu z krajín V4 na globálnom trhu sa ešte len čaká. A keďže televízny storytelling je veľmi úzko spätý a rýchlo reaguje práve na technologický progres, bude zaujímavé sledovať, ako v najbližšom období ovplyvní vývoj rozprávačských techník fenomén metaverzum, virtuálnej reality, alebo umelej inteligencie. Nie je vylúčené, že práve v nej nájde divácka a producentská obec svojho ideálneho spolupracovníka a ľudskí autori sa zas budú musieť presunúť do nového ekosystému.

KONTAKT

Mgr. art. Diana Starinská Kacarová
diana.kacarova@gmail.com